

SZÁNTÓ PÉTER DÁNIEL

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Brassai Sámuel, az első erdélyi szanszkritista

Brassai Sámuel (1797?–1897), a Magyar Tudományos Akadémia egykori tiszteleti tagja, aligha szorul bemutatásra. Az utolsó erdélyi polihisztorként aposztrofált tudósról egy korabeli *bonmot* úgy tartotta, hogy tíz nyelven beszélt, tíz tudományágban alkotott maradandót, és tízszer tíz esztendő-t élt. Kolozsvár, ahol élete legnagyobb részét töltötte, és ahol a Házsongárdi temetőben impozáns síremlék alatt nyugszik, mindmáig hűen ápolja emlékét és örökségét. Többek között a város egyik legtekintélyesebb magyar tannyelvű gimnáziuma – vagy erdélyi szóhasználattal élve, liceuma – az ő nevét viseli. Az öreg Brassai élő legendának számított a kincses városban, és e kivételes hírnévre, majd pedig a kegyes emlékezetre teljes joggal rászolgált. Hosszú, páratlanul termékeny életét a tudománynak és a közművelődésnek szentelte, és munkásságának hatóköre olyan széles volt, hogy még maradandó munkáinak pusztá felsorolása is komoly feladatot jelent. Jártas volt a matematika, a nyelvészet, a történelem, a vallástörténet, a zenetörténet, a közgazdaságtan, a botanika és az irodalom területén egyaránt. Csak ez utóbbit kiemelve: az általa alapított és szerkesztett többnyelvű *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok* messze megelőzte korát. E gazdag életmű több vetületéről készült már kiváló szaktanulmány.

Kevesen tudják azonban, hogy Brassai egyik legfontosabb szenvedélye a szanszkrit nyelv és irodalom tanulmányozása volt – olyannyira, hogy egyetemi kinevezését is végső soron ennek köszönhette, bár ebben a véletlenek sajátos összjátéka is szerepet játszott. E témában sajnálatosan kevés publikáció született, és gyakorlatilag egyetlen „hiánypótló és figyelemfelkeltő” cikk számít mérvadónak: Gaal György *Brassai Sámuel, a szanszkrit nyelv tanára* című, 2004-ben megjelent tanulmánya.¹ Gaal a Brassai-életmű legkiválóbb ismerője, ám (senki

---

¹ Keresztény Magvető 110/2: 171–186.

sem tökéletes²) szanszkritul nem tud, így a téma feltárása korántsem tekinthető lezártnak. Jelen rövid írás e kevésbé ismert területhez kíván hozzátenni néhány talán nem jelentéktelen adalékot. Először Brassai indológiai könyvtárát vesszük szemügyre, amely nem csupán tudományos érdeklődésének, hanem filológiai igényességének is tükrö. Ezt követően rátérünk egy különösen értékes forrásra: Toldy Ferenchez írott levelére, amely szanszkrit tanulmányainak legfőbb krónikája. E dokumentum révén némileg meglepő új adatok tárulnak fel, amelyek tovább árnyalják a szakma magyarországi történetét.

Brassai szanszkrit nyelvű könyveit – amint arra már Gaal is rámutatott – jelenleg a Román Tudományos Akadémia kolozsvári fiókkönyvtára őrzi. E gyűjtemény eredetileg az Unitárius Kollégium tulajdonát képezte, ahová maga Brassai adományozta köteteit, vagy ahol halála után személyes könyvtárának darabjait végül elhelyezték. Egy századvégi visszaemlékezés érzékletes képet fest a polihisztor mindennapjairól:³ „A hintaszéke az ajtó mellett s kéz-ügyben egy szanszkrit verses könyv, egy számoló palatábla [...]” Ugyanabban a hónapban Felméri Lajos így ír róla:⁴ „Aztán jó a szellemi villás-reggeli: sanscrit és keleti irodalmi tanulmányok pl. Vedák [...] E részben rendkívül bőkezű az öreg ur. A Védákat, [...] a legdrágább és legszebb kiadásokban, nagy pénzen szerezte meg; [...]” Ugyanott: „Nem szereti maga körül a sok könyvet. Könyvtárában csak az alapvető és nélkülözhetetlen segédmunkákat találhatni: [...] a többi könyvet a szerint a mint elolvasta vagy felhasználta, kosárszámra küldi az unit. collegium könyvtárába. Könyvtára tehát tulajdonképpen oda van beolvasztva, és ő maga is onnan hozatja ki a netán szükséges könyveket.”

Egy szanszkritista számára azonnal feltűnik, hogy ez a mintegy másfél száz kötetet számláló minikönyvtár milyen kivételes gondossággal és szakértelemmel lett összeállítva. A szanszkrittanulmányok hőskorának minden jelentős szerzője képviselteti magát benne: a Schlegel által gondozott *Indische Bibliothek* kötetei, a két nagyeposz – a *Mahābhārata* és a *Rāmāyaṇa* – ma már ritkaságnak számító, teljes, 1877-es bombayi kiadása, a szanszkrit szépirodalom

² Mayr Aurélról (róla még lesz szó) a következő anekdota járta: „Tanítani nem tudott, ezt maga is elismerte. Egyszer ezzel a kérdéssel kezdte meg előadásait: – Tudnak az urak szanszkritul? – Nem – volt a felelet. – De kérem, hogy lehet szanszkritul nem tudni!” (Bisztray Gyula, *Jókedvű magyar tudósok*. Budapest: Gondolat, 1972). Kinevezése előzményeiről pedig ezt olvassuk ugyanott: „Trefort Ágoston kultuszminiszter Pulszky Ferenc ajánlatára nevezte ki egyetemi tanárrá 1873-ban. De előbb bizalmatlanul kérdezte Pulszkytól: – Mit tudsz az érdekében mondani? Pulszky a kérdésre kérdéssel felelt: – Az ne kapjon katedrát, aki huszonnégy nyelven megmondja, hogy mi a »szék«? Mire Trefort így vágott vissza: – Azt tudja, de tisztességesen ráülni nem tud! – Hanem azért mégis kinevezte.”

³ „Brassai Sámuel – Levél a szerkesztőhöz. –”, *Vasárnapi Újság Budapest* 1890 május 4, XXXVII. évfolyam, 18. szám; írója bizonyos Sz–g, azaz „Szúnyog”, vagyis Petelei István.

⁴ „Brassai otthon. (Étkezése módja)”, *Magyar Polgár Kolozsvár* melléklet 1890 május 24, 117.

remekei (olykor több kiadásban), a legkiválóbb referenciamunkák, mint például a Roth-Böhtlingk-féle úgynevezett Pétervári nagyszótár, de elvéve találunk indiai nyomtatásokat is. Mindez nyilvánvalóan nem kis fáradságot és anyagi ráfordítást követelt.

Nem kevésbé érdekfeszítőek az ugyanott található, témába vágó Brassai-kéziratok. Külön figyelmet érdemel egy szógyűjtemény, amely tekinthető akár az első szanszkrit–magyar szótárnak is,⁵ valamint az a több precíz átbetűzés, amely nemcsak Brassai filológiai alaposágáról tanúskodik, hanem arról is, hogy mely tudományágak kötötték le leginkább a figyelmét. Talán nem meglepő, hogy a polihisztor érdeklődésére elsősorban az ind dramaturgia,⁶ a matematika⁷ és a politikatudomány⁸ számíthatott.

Hogy Brassai mit is gondolt szanszkrittanulmányairól, arról egyik levele tanúskodik. A levél nem volt ismeretlen, először Boros György publikálta Brassai életrajzában,⁹ és Gaal, aki behatóan foglalkozik a szöveggel a fent említett tanulmányban, innen emelte át, az eredetit viszont nem volt alkalma megvizsgálni.¹⁰ Borosnak természetesen gondot okoztak a szanszkrit szavak (hogy egyéb pontatlanságokról ne is beszéljünk),¹¹ így a levél átíratában egy-két, mint látni fogjuk, jelentős hibát találunk. A Gaal által már kinyert adatokat és az ahhoz fűzött kiváló jegyzeteket szükségtelen megismételni. A levél dátuma 1870. június 16., címzettje Toldy Ferenc (sz. Schedl, 1805–1875), a magyar irodalomtörténet jeles alakja, akit szintén szükségtelen külön bemutatni.

Miután kipanaszkodta magát a posta megbízhatatlanságáról (*plus ça change!*), Brassai a következő szavakkal mesél tanulmányairól és gyűjteményéről:

⁵ Ms U 1520/B (a jelzetek Lakó Elemér *et al.*, *The Manuscripts of the Unitarian College of Cluj/Kolozsvár in the Library of the Academy in Cluj-Napoca*. I. Catalogue, II. Indices. Szeged, 1997 után), amelynek „A” része Fiók Károly *Nala és Damayantī*, valamint *Śakuntalā* fordításáról írt éles nyelvű recenzióinak piszkozata (nyomtatásban lásd *Erdélyi Múzeum* 3: 314–347, 4: 394–423). A szöszedet forrása minden bizonnyal Otto Böhtlingk *Indische Sprüche* című antológiájának második kiadása (1870–1873). Becslésem szerint Brassai több mint hatezer verset olvasott el és jegyzetelt ki.

⁶ Ms U 1588 Kālidāsa *Mālavikāgnimitra* című drámájának mellékjelekkel ellátott latin betűs átírása.

⁷ Ms U 2007 Bhāskara (II) aritmetikai értekezésének (*Līlāvātī*) átírata.

⁸ Ms U 1257 Kāmandaka politikai tankönyvének (*Kāmandakīya-Nītiśāstra*) átírata.

⁹ *Dr. Brassai Sámuel élete*. Cluj–Kolozsvár: Minerva, 1927.

¹⁰ M. Ir. Lev 4r 105/MTAK Kt. Irod. Lev. 4r. 105. Berki Tímea, *Magyar–román kulturális kapcsolatok a 19. század második felében. Értelmiségtörténeti keret*. Kolozsvár (Cluj-Napoca): Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2012, 164, n. 450 látta az eredetit, és hűen közli, de csak részben, a számunkra legérdekesebb részeket kihagyva.

¹¹ Boros fontosabb félreolvasásait a „B” rövidítéssel jelöltem.

Hanem engedj meg nekem ez alkalommal egy bizodalmas szót. – Én Pesten az 50es években és éveimben nyelvhasznítás kedviért megtanultam annyira a meny-nyire a Sanskrit nyelvet. Minthogy pedig előttem a nyelvnek, mint csupán nyelvnek korlátolt becse van, mihelyt annyira juthattam, hogy a megértés nehézsége az élvezetet nem gátolta, igyekeztem megismerkedni a nevezett [B: e nemzet] nyelv irodalmával is. E végre a segédeszközöket legnagyobbára pénzzemmel [B: a saját pénzzemen] kellett megszerezni, mert Pesten biz’ akkor [B: akkor még] nagyon kevés volt, s még most is a Pulszky ajándéka után van nekem egyedül annyi a mennyi Pesten, de nem mint doublett, hanem kiegészítőleg. Így ellátva elolvastam és [B: :] négy jókora Chrestomathiát, a Mahábhárata [B: Mahabharata] külön kiadott epizódjait, (melyek közül kettő: egy Nalus [B: Natus] és Bhagavadgíta [B: Bhagavadgita]) jókora könyvek. A drámák közz A másik [B: második] nagy eposnak a Rámájana-nak [B: Rámájanának] 3 első könyvét; a drámák közül a legjelesebb ötöt, a Hitopadását, és a számvetést tanító Lílávatit [B: Lilavatit].

Azt hiszem ezekből merithettem legalább oly és annyi ismeretét [B: ismeretet] a nyelvnek a milyennel ma [B: ø] magyar ember dicsekedhetik.

Eredményeül [B: Eredményeül] közlöttem [B: közöltem] Pesten egy forditmányt (Kandu [B: Kauda]) valamelyik hirlapban s – jelesen az igeidők elemzésében – összehasonlításokat tettem, melyek a tárgyat sokképp világoztatták.

Talán a legérdekesebb kérdés, amit Gaal sem tudott megoldani, hogy vajon mi lehetett az a Pesten publikált „forditmány”, és mi lehetett az a hírlap, amelynek címére talán már Brassai sem emlékezett. A probléma forrása, hogy Boros a zárójelben található szanszkrit szót rosszul írta át Kaudának, így Gaal sem tudott e publikáció nyomára bukkanni. A helyes olvasat „Kandu”, innen pedig már egyszerű dolgunk van: kis keresgélés után a csodálatra méltó *Arcanum* adatbázisban rálelünk a *Pesti Napló* 1856. szeptember 1-jei számára. A keresett cikk címe *Tudomány, irodalom és művészet. Két mythus*, ennek második része pedig a *Kandu remetésege* címet viseli. Kandu (helyesebben Kaṇḍu) egy remete volt, akinek aszkézise olyan intenzitást öltött, hogy Indra, az istenek királya elkezdte állását féltetni tőle,¹² így elküldte a Pramlocā nevű nimfát, hogy csábítsa el a remetét. Pramlocā sikerrel jár, hosszasan szerelmeskednek, mígnem Kaṇḍunak eszébe jut, hogy illene elvégeznie a naplementekor illő szertartást. A nimfa azonban közli, hogy egymás ölelésében kilencszáz év telt el, vagyis a derék Kaṇḍu már réges-rég megszegte aszkéziséhez tartozó fogadalmait.

¹² A reinkarnációban hívő hinduk szerint az istenek királyának lenni afféle „munkahely”, így egy aszkéta, megfelelő erények (hogy érhetőbben fogalmazzak: „jó karma”) birtokában pályázhatott rá.

A cikk erről nem szól, de a fordítás forrása az úgynevezett *Kaṇḍūpākhyāna*, a *Brahmapurāṇa* egyik története, amelyet Brassai minden bizonnyal Christianus Lassen 1838-ban publikált antológiájában látott eredetiben.¹³

Miért fontos ez a közlemény? Először is, Puskás a teljesség igényével szerkesztett *India bibliográfiájában* nem szerepel.¹⁴ Pedig nem jelentéktelen könyvészeti tétellel van dolgunk, hanem a második legkorábbi, közvetítő nyelv nélkül, direkt szanszkritból készített magyar nyelvű fordítással. Az első köztudottan Podhorszky Lajos *Dazarád*¹⁵ halála, egy alig négy-öt évvel korábban publikált kivonat a *Rāmāyaṇa* nagyeposzából.¹⁶ Hogy Podhorszky mennyire tudott *valójában* szanszkritul, jelenleg nem tudom megítélni, de élek a gyanúval, hogy kevésbé jól, mint Brassai. Nem lehetetlen tehát, hogy bizonyos értelemben egyenesen a legkorábbi szanszkrit–magyar fordítást sikerült azonosítani. A fordítás egyébként aláírás nélkül jelent meg, valószínűleg azért, mert Brassai ekkor tulajdonképpen bujkált Pesten, remélve, hogy az 1848/49-ben viselt dolgai nem kerülnek a hatóságok látókörébe. Az igeidőkről írt tanulmányát egyelőre nem sikerült azonosítanom.

Minden kommentár nélkül is világos, hogy Brassai mind szanszkrittudására, mind könyvgyűjteményére igen büszkén tekintett. A levél így folytatódik:

Még hozzá kell vetnem [B: tennem], hogy számos élő embertől vehetnék [B: tehetnék] biznyságot, kiket egy s más idegen nyelv értésére tuto, cito, et jucunde segitettem. S általában [B: általában], mint tanító nem éppen vagyok rosz hirben.

No s, hát [B: Nos hát] én abban a tévedésben [B: téves hitben] leledzettem, hogy az oktatásügyi miniszternek arról, hogy valaki egy ily ritka tárgyban tanulmányokat tett, lehetne sejtelve, még úgy is, ha nem volna akademia elnöke és nem ismerne személyesen. E balhiedelemben, pirulva vallom meg, némi kis remény villant meg bennem midőn (a Pesti egyetemnél) a Sanskrit tanszék felállításáról [!; B: felállításáról] olvasám [B: olvasván] a hirt, hogy nétalán engem is megszólítanak, [B: megpróbáltak] éreznék-é erőt és bátorságot a nevezett tanszék bétöltésére.

¹³ *Anthologia Sanscritica, Glossario instructa*. Bonn: H. B. Koenig. Ez a könyv pedig nyilvánvalóan nem más, mint a kolozsvári gyűjtemény U65064 jelzetet viselő kötete. Feltételezhető, hogy Brassai használta Schlegel *Indische Bibliothek* című folyóiratában megjelent Chézy-fordítást, hiszen ez is megvolt neki.

¹⁴ Puskás Ildikó: *India bibliográfia/India Bibliography*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1991.

¹⁵ Vagyis Daśaratha.

¹⁶ Szanszkrit mutató. Dazarád halála. Töredék a Ramayánából. *Új Magyar Múzeum* 2. ser. 1 (1851–1852): 557–560.

De ez per se nem történt meg; nem csak, hanem oly obscurus nevet hallottam emlegetni, hogy az [B: az a] mellőzésemet még érzékenyebbé tette. Még is, ha pl. Mátyás Flóriánról lett volna szó, mint a kinek köszönhetem a legelső segédeszközt tanulmányaimhoz, – nem bámulnék!

A második kérdés, amelyet bővebben tárgyalok, hogy ki bújhat meg az „obscurus név” mögött, akit az öreg tudós tulajdonképpen *damnatio memoriae*-ra ítélt levelében. A magyar indológia történelmének ismerői rögtön Mayr Auréla tippelnének,¹⁷ úgy tűnik azonban, hogy nem róla van szó, Mayr ugyanis csak 1873-ban kapta meg kinevezését. Az *Arcanum* adatbázis itt is megoldást nyújt. A *Pesti Napló* 1870. június 8-i számában rövid közlemény tudatta az érdeklődő közönséggel: „(Sanskrit nyelv egyetemünkön.) Mint a budai »Corr.« jelenti a pesti egyetemen tanszék fog állíthatni a sanskrit nyelv számára. E tanszékre Tomosko, a pozsonyi lyceum tanára fog kineveztetni.” Ez a név korántsem obskurus: Tamaskó István vagy Štefan Ján Tamaško (1801–1881), régióink egyik legkorábbi szanszkritistája, aki *De causis linguae Sanscriticae* című tézisért 1831-ben védte meg. Az 1870 és 1873 között eltelt évek a szanszkrittanítás szempontjából feltáratlanok: egyelőre semmi adatot nem találtam arra nézve, hogy Tamaskó miért nem vált be.

Arról viszont, hogy Tamaskó mennyire (nem) tudott szanszkritul, van forrásunk, amely egyben igazi kuriózum is. A kérdéses publikáció egy díszesen nyomtatott kis album, címe *Arhaṇā mahīpatye Yosepha Goptre Huṅgaras rājyasya. Ő csász[ári]. kir[ályi]. Főnsége József Főherceg Magyarország Nádorának hivatala' félszázados örömnepére a pozsonyi A[gostai]. h[itvallású]. főoskola. MDCCCLXVI. (Szanszkrit versezet)*. Megjegyzendő, hogy Puskás bibliográfiájában szintén nem találjuk ezt a furcsa szerzetet.¹⁸

A szanszkrit „versezet” kilenc *anuṣṭubh* metrumban írt strófából áll, és tulajdonképpen egy régi indiai hagyományt elevenít fel: ez nem más, mint egy igazi *praśasti*, vagyis uralkodóról/uralkodóhoz írt dicshimnusz. A szöveg előbb *devanāgarī* írással, aztán „magyaros” átírással, majd magyar fordításban jelenik meg. A teljes elemzéstől helyszűkében el kell tekintenünk, de gyakorlott indológusnak már a pszeudoszanszkrit cím is gyanús, a vers maga pedig, azon felül, hogy a metrika és az eufónia szabályait nem veszi figyelembe, egyenesen hemzseg a rendhagyó alakoktól és a kérdéses nyelvtani megoldásoktól. Mi több, helyenként igen mulatságos dolgokat látunk. A második strófa első sora

¹⁷ Így például a Dezső Csaba, Ittész Máté és Négyesi Mária jegyezte *Hungarian Indology Past and Present* broszúra, Budapest, 2019, 10.

¹⁸ Pedig Szinnyei József, *Magyar írók élete és munkái (vols. 1–14)*, Budapest: Hornyánszky, 1891–1914 megemlíti. Az album digitális másolata itt található: <http://hdl.handle.net/10831/28566>.

a magyar szövegben „Az idő milly hamar elfolyt, most borúban, majd derűben!”, amely Tamaskó szerint szanszkritul így hangzana: *kālo 'tivarṛte śīghram tejomaya tamomaya*. Ami valójában annyit tesz, mint: „Az idő gyorsan túltelele [vagy bármilyen más pszeudoalak], ó vitézséggel teljes, ó sötétséggel teljes!”¹⁹ Tamaskó nyilvánvalóan a nominativushoz szeretett volna két jelzőt, de vocativus alakot használt. Úgy tűnik tehát, hogy Brassai rosszállása nem volt teljesen alaptalan.

Hogy a nádor mindehhez mit szólt, nem tudjuk, de valószínűsíthető, hogy Tamaskó nem valamiféle szubverzív vaskos viccet sütött el, hanem tényleg nem volt a szanszkrit nyelv teljes birtokában. Érdekesség, hogy a nádor fia, József Károly főherceg (1833–1905) – mifelénk „Palatinus Jóska” – valamennyire tudott szanszkritul, hiszen úttörő jellegű munkát írt a cigány nyelvek nyelvtanáról.²⁰ És hogy a kör bezáruljon: ez a kötet is megtalálható Brassai gyűjteményében.

A levél zárószavának értelmezését az olvasóra bizzuk:

Sapientis satis! – Közleményem minden esetre a Magyar irodalom egyetlen egy historicusának adatul fog szolgálni, miképp becsülte és jutalmazta az első, magyar [B: első magyar] ministerium az irodalmi törekvést és kulturai kezdeményeket. Még újabb bizonyosságul a „tantæne animis cælestibus iræ”-nek.

Élj boldogul, kívánja

Brassai

Brassai szanszkritológiai munkássága – bár egyetemi előadásait kortárs beszámolók szerint szép számban látogatták – sajnos nem fordult termőre, legjobb tudomásom szerint a második erdélyi/kolozsvári szanszkritista címet szerénységem viseli.

Mivel jelen sorokat a Buddhológia és Tibetisztika Tanszék irodájában írtam, végezetül említsük meg, hogy a fáradhatatlan Brassai figyelme a buddhizmusra is kiterjedt, és erről, hacsak olykor érintőlegesen is, több előadást is tartott Kolozsvárt.²¹ De ez már egy másik történet, amelyet máskor fogunk elbeszélni.

¹⁹ Óhatatlanul eszünkbe jut a híres Monty Python jelenet (ep. 39), amelyben Wilde, Shaw és Whistler versengenek a walesi herceg kegyeiért. *Sapientis satis*, hogy Brassait visszhangozzuk (lásd alant).

²⁰ József Főherceg, *Czigány nyelvten. Románo csibákero sziklaribe*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1888. A német változat (a tanulmány eredeti nyelve) csak 1902-ben jelent meg.

²¹ „A jövő vallása”. *Keresztény Magvető* 21 (1886): 257–270, „Buddhismus” *uo.* 25 (1890): 1–19, „Egy új vallás”. *Uo.* 28 (1893): 255–277.

Kedves segítségükért köszönettel tartozom az alábbiaknak: Dezső Csaba, Ferenczi Roland, Gaal György és Mihaela Gligor.

Felhasznált irodalom

Elsődleges források

Brassai kéziratai és publikációi

- „Ajövő vallása.” *Keresztény Magvető* 21 (1886): 257–270. <https://eda.eme.ro/handle/10598/19768>
- „Buddhismus.” *Keresztény Magvető* 25 (1890): 1–19. <https://eda.eme.ro/handle/10598/19968>
- „Egy új vallás.” *Keresztény Magvető* 28 (1893): 255–277. <https://eda.eme.ro/handle/10598/21116>.
- Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvári Fiók/Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca
- Ms U 1520/B: szanszkrit–magyar szógyűjtemény.
- Ms U 1588: Kālidāsa: *Mālavikāgnimitra*, mellékjelekkel ellátott latin betűs átírás.
- Ms U 2007: Bhāskara (II) aritmetikai értekezésének (*Līlāvātī*) átírata.
- Ms U 1257 Kāmandaka politikai tankönyvének (*Kāmandakīya-Nītiśāstra*) átírata.
- M. Ir. Lev 4r 105/MTAK Kt. Irod. Lev. 4r. 105. Brassai levele Toldy Ferenchez, 1870. június 16.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Anthologia Sanscritica, Glossario instructa.* Bonn: H. B. Koenig.
- Berki Tímea 2012. *Magyar–román kulturális kapcsolatok a 19. század második felében. Értelmiségtörténeti keret.* Kolozsvár (Cluj-Napoca): Erdélyi Múzeum-Egyesület. <https://doi.org/10.36240/etf-275>
- Bisztray Gyula 1972. *Jókedvű magyar tudósok.* Budapest: Gondolat.
- Boros György 1927. *Dr. Brassai Sámuel élete.* Cluj–Kolozsvár: Minerva.
- Dezső Csaba – Ittész Máté – Négyesi Mária 2019. *Hungarian Indology Past and Present.* Budapest.
- Felméri Lajos 1890. „Brassai otthon. (Étkezése módja)”, *Magyar Polgár Kolozsvár* melléklet (1890. május 24.), 117. https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarPolgarKolozsvar_1890-1/?p-g=470&layout=s
- Gaal György 2004. „Brassai Sámuel, a szanszkrit nyelv tanára.” *Keresztény Magvető* 110(2): 171–186. <https://eda.eme.ro/handle/10598/18595>
- József Főherczeg 1888. *Czigány nyelvtan. Románo csibákero sziklaribe.* Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Lakó Elemér et al. 1997. *The Manuscripts of the Unitarian College of Cluj/Kolozsvár in the Library of the Academy in Cluj-Napoca.* I. Catalogue, II. Indices. Szeged.
- [Petelei István] 1890. „Brassai Sámuel – Levél a szerkesztőhöz. –” *Vasárnapi Újság Budapest*, XXXVII.18 (1890. május 4.) <https://epa.oszk.hu/00000/00030/01887/pdf/01887.pdf>
- Podhorszky Lajos 1851–52. „Szanszkrit mutatvány. Dazarád halála. Törédék a Ramayánából.” *Új Magyar Múzeum* 2. ser. 1: 557–560. https://adt.arcanum.com/hu/view/UjMagyarMuseum_1851-1852_01/?pg=560&layout=s
- Puskás Ildikó 1991. *India bibliográfia/India Bibliography.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Štefan Ján Tamaško 1846. *Arhaṇā mahīpatye Yosepha Goptre Huṅgaras rājyasya. Ő csász[ári]. kir[ályi]. Főnsége József Főherczeg Magyarország Nádorának hivatala 'felsőszázados örömmünepére a pozsonyi A[gostai]. h[ítvallású]. főiskola. (Szanszkrit versezet).* <http://hdl.handle.net/10831/28566>
- Szinnyei József 1891–1914. *Magyar írók élete és munkái (vols. 1–14).* Budapest: Hornyánszky.